

**НОВИЙ СОРТ ОЗИМОГО ЖИТА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ЗЕРНОВОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ**

Проведено аналіз ефективності впровадження нових сортів озимого жита в умовах поліської зони. Встановлено, що сортозміна жита забезпечує значно вищі прибавки урожайності у виробничих умовах щодо результатів, одержаних на сортодільницях при сортовипробуванні.

Постановка проблеми

Однією з основних проблем сільського господарства України є збільшення виробництва зерна, зокрема озимого жита, яке чи не найкраще зі всіх зернових адаптоване до умов вирощування в Поліссі. Висока зимостійкість, здатність зростати на малородючих та кислих ґрунтах, використовувати ґрунтову вологу осіннього та раннього весняного періоду краще, ніж інші зернові, стійкість до хвороб та несприятливих факторів зовнішнього середовища роблять цю культуру незамінною для поліської зони [1, 2].

Житній хліб має високу калорійність, приємний запах, добрий смак і містить повноцінні білки та вітаміни. Завдяки значній перевазі зерна жита над пшеничним за вмістом незамінних амінокислот (лізіну, валіну, треоніну) та інших поживних речовин, житній хліб є бажаним, а в деяких випадках, необхідним продуктом в харчуванні людини [1, 2].

Вважається, що серед антропогенних факторів, які формують рівень продуктивності сільськогосподарських культур в сучасному землеробстві визначальним є мінеральні добрива. Однак, аналізуючи стан з використанням цих добрив в Поліссі за останні роки (13–20 кг діючої речовини NPK

на гектар ріллі за 2000–2003 роки) попередній висновок потребує уточнення. Виходячи із зазначеного, завданням наших досліджень було проведення аналізу ефективності впровадження нових сортів озимого жита та характеристик цих сортів.

Об'єкт досліджень – сорти озимого жита Паллада та Ірина.

Методика досліджень. У селекції, сортовипробуванні та насінництві озимого жита використовували загальноприйняті методики та методи, методи аналізу та синтезу, матеріали державного центру експертизи сортів рослин.

Результати досліджень

Головна принципова відмінність сорту як засобу виробництва полягає в тому, що ця, створена людиною, рослинна система забезпечує одержання більш високого врожаю кращої якості внаслідок ефективного використання екологічних факторів при незначному зростанні прямих витрат.

У державному сортовипробуванні нові сорти жита, як правило, забезпечують щодо національного стандарту прибавки значно нижчі, аніж у виробничих умовах проти старих районованих сортів. Так, на Черняхівській ДВСП впродовж 1992–1994 років сорт Паллада виявився продуктивнішим щодо стандарту в середньому на 5,6 ц/га, а за роки впровадження у виробництво із 1996 по 2001 роки, в цілому по Житомирській області щодо інших сортів – на 13,1 центнера зерна, з коливаннями за роками від 10,2 до 15,3 ц/га.

У 2004 році для зони Полісся в Державний реєстр сортів включено сорт озимого жита Ірина, який за 2002–2004 роки за даними Черняхівської державної сортовипробувальної станції в середньому забезпечив продуктивність 45,4 ц/га, що вище проти сорту Харківське 96 (національний стандарт) на 4,6 центнера. В умовах навчально-дослідного господарства “Україна” ДАУ в тому ж Черняхівському районі отримали в 2004 році по 46,0 ц/га зерна сорту Ірина проти 32,0 – Інтенсивне 95, що свідчить про значний його потенціал.

Сорт Ірина створений методом гібридизації з наступним індивідуально-родинним добором комбінації Паллада×Боротьба. Різновид *vulgare* належить до диплоїдних форм виду *Secale cereale*. Форма куща в період кущення розлога, листок зелений, восковий наліт середній, опушення слабе. Стебло міцне, середньої товщини, пустотіле. Висота рослини 118–130 см. Колос у період повної стиглості веретеноподібний, світло-жовтий, завдовжки 10–15 см, напівпохилий. Колоскова луска ланцетна, з добре вираженою нервацією. Остюки довгі, грубі, світло-жовтого кольору, довжиною 5–7 см. Зернівка видовжено-овальна, жовто-зелена. Вміст білку 11,0–11,4 %. Натура зерна 720–750 г/л. Об'ємний вихід хліба із 100 г борошна 420–436 мл. Число падіння 220–243 сек. Маса 1000 зерен 36,0–36,5 г. Сорт середньостиглий, вегетаційний період – 288–291 днів, еколо-

гічно-пластичний, толерантний до враження шкідниками та хворобами, стійкий до вилягання та осипання, високо зимо- та посухостійкий.

Максимальний врожай за роки державного випробування (2002–2004 роки) одержано на Крижопільській сортостанції Вінницької області – 89,8 ц/га, на Кіровоградській – 88,4 ц/га, на Маньківській Рівненської області – 68,0 ц/га, Любешівській Волинської області – 62,7 ц/га. Наведені дані свідчать, що сорт має чітко виражену адаптивну здатність і забезпечує високу урожайність в різних ґрунтово-кліматичних умовах.

У Поліссі кращими попередниками для жита є багаторічні та однорічні бобові трави та їх сумішки зі злаковими, кукурудза на силос удобрена гноєм. Після збирання попередника проводять лущення на 6–8 см з наступною оранкою на глибину 18–20 см за три–чотири тижні до сівби. Після кукурудзи проводять глибоку оранку з обов'язковим коткуванням, ґрунт після однорічних бобових та їх сумішок обробляють важкими дисковими боронами.

Передпосівний обробіток полягає в культивуванні на глибину заробки насіння, вирівнюванні поверхні та коткуванні, що найкраще забезпечує використання агрегатів типу “Європак”.

Оптимальні строки сівби жита – з 10 до 20 вересня, допустимі – до 25 вересня. З метою швидкого розмноження сорту доцільно сіяти з нормою висіву 3 млн. схожого насіння на гектар і навіть менше, але при цьому потрібно забезпечити необхідні умови для інтенсивного кушення (оптимальні строки висіву та внесення до 30 кг діючої речовини азоту під посів з осені).

Висока регенераційна здатність сорту Ірина забезпечує високу продуктивність і при запізненні з посівом, що дає можливість висівати його після кукурудзи на силос.

Оптимальна норма висіву 4,0–4,5 млн схожих зерен, або 140–160 кг/га кондиційного насіння. Встановлена норма може бути в окремих випадках збільшена, зокрема, при висіві на бідних ґрунтах, на яких жито слабо кушиться при нестачі вологи в ґрунті, а також при високій забур'яненості поля. Глибина заробки насіння 3–4 см. За більшої глибини сходи бувають недружні, кволі, особливо на оглеєних ґрунтах, внаслідок чого знижується урожайність.

Жито росте і на бідних ґрунтах Полісся і разом з тим добре реагує на внесення мінеральних добрив. Для одержання врожайності 50 ц/га і більше необхідно внести N_{60} P_{60} K_{60} . Фосфорно-калійні добрива вносять під основний обробіток ґрунту, азотні – в декілька прийомів, з урахуванням знаходження азоту в ґрунті та потреби в ньому рослин в критичні періоди їх розвитку.

Якщо за результатами агрохімічних аналізів встановлено, що доступних форм азоту а ґрунті недостатньо, до посіву вноситься 20–30 кг/га азоту. *Перше* підживлення азотом слід провести весною, у фазі кушення (III етап органогенезу) при відновленні вегетації прикореневим способом (N 20–30

кг/га). Друге – у фазі виходу рослин в трубку (V–VI етапи органогенезу). Доцільно таке підживлення азотом замінити позакореневим внесенням комплексних водорозчинних добрив, які містять широкий спектр макро- та мікроелементів, що позитивно впливає на якість зерна, особливо в засушливий період.

Відповідальний етап в технології – збирання, до якого необхідно приступати у перші ж дні повної стиглості. Запізнення зі збиранням жита призводить до значних втрат урожайності через “стікання зерна”. Зерно жита дуже травмується при збиранні з великими обертами барабана комбайна, тому їх зменшують до 800–900 обертів, особливо на насіннєвих ділянках.

На основі виробничого впровадження нових сортів можемо зробити висновок, що для озимого жита основним і вирішальним фактором підтримки і підвищення рівня продуктивності є сорт та відповідна сортова агротехніка, у зв’язку з чим виникає необхідність збільшення виробництва і, особливо, реалізації господарствам насіння нових сортів жита, в першу чергу елітного. Розрахунки показують, що наукові установи України та їх науково-дослідні господарства здатні забезпечити виробництво в повному об’ємі насінням нових сортів жита категорії еліта, з тим щоб інші господарства мали можливість вирощувати його не нижче категорії насіннєвого розмноження другого року. Однак для цього потрібно вирішити питання повної компенсації науковим установам та елітгоспам додаткових витрат на насіння категорії еліта, з тим щоб всі сільгоспвиробники, виходячи з теперішніх реалій, мали можливість придбати якісне насіння за прийнятною для них ціною.

Висновки

Впровадження у виробництво нових сортів жита – важливий резерв збільшення його продуктивності та валового збору зерна.

Своєчасна сортозміна озимого жита та висів насіння високих категорій забезпечують у виробничих умовах Полісся отримання додатково щодо “старих” сортів не менше 1 тонни зерна з кожного гектара.

Вирішення проблеми забезпечення сільгоспвиробників високоякісним насінням озимого жита потребує стійкої державної дотаційної політики.

Перспективи подальших досліджень

Передбачаються створення та організація насінництва сортів озимого жита, адаптованих до умов Полісся.

Література

1. *Кобилянський В. Д. Рожь: Генетические основы селекции.* – М.: Колос, 1982. – 271 с.
2. *Попов Г. И., Васько В. Т. Селекция и семеноводство озимой ржи.* – Л.: Колос. Ленингр. отд – ние, 1979. – 224 с.